

ДУХОВНА ДЕРЖАВА ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Анотація. Досліджується феномен Духовної держави у світогляді та творчості Тараса Шевченка. Аналізується вплив на концепцію формування ідей Кирило-Мефодіївського братства. Визначається актуалізація поетом історичних ідей Гетьманщини, доводиться домінування у ній духовного національного начала.

Ключові слова: Тарас Шевченко, Духовна держава, національне начало, світоглядні засади, Гетьманщина, актуалізація історичних ідей.

Аннотация. Исследуется феномен духовного государства в мировоззрении и творчестве Тараса Шевченко. Анализируется влияние на концепцию формирования идей Кирило-Мефодиевского братства. Определяется актуализация поэтом исторических идей Гетманщины, доказывается доминирование в ней духовного национального начала.

Ключевые слова: Тарас Шевченко, духовное государство, национальное начало, мировоззренческие основы, Гетманщина, актуализация исторических идей.

Summary. In this article the phenomenon of the Spirit State of Taras Shevchenko is investigated. Its basics of influence on formation of Kyrylo and Mefodij Union's ideas are investigated. The actualization of Getmanshchyna's ideas by Taras Shevchenko, the domination of the national aspects in it are underlined. The Spirit State of Taras Shevchenko is topical in the context of the

На початку ХІХ ст. німецький філософ Г.В.Ф.Гегель сказав: “Держава — це дух народу”. Феномен державності засвідчує не лише дух народу, а й волю нації до самоздійснення. Воля української нації до власної державності була загартована ідеями духовної держави Тараса Шевченка. З духовної держави митця народилася незалежна Україна як політичний організм. Початок ХХ ст. ознаменувався державним, національним і соціальним відродженням України. Змагання за незалежну Українську Державу стояли на порядку денному українського життя як визначальні. На той час припав 100-літній ювілей Тараса Шевченка. Звернення до постаті національного генія було явищем не формальним, а дійсно революційним, що стимулювало духовну енергію народу, актуалізувало слово Шевченка в контексті прагнень здобути й утвердити національну волю. Президент України Михайло Грушевський у вступному слові “Великі роковини” до “Збірника пам’яті Тараса

modern humanitarian politics of the independent Ukraine. The ideas of Taras Shevchenko have been dominating in the wide national spirit space from the 19th century and until present time. The spirit searching of the poet is projected in the question of the national education and problem of training of a new person. The role and meaning of history as a moment of the formation of national identity of the Ukrainian nation is shown. It was very important factor in the representation of the geopolitical orients of Ukraine in the 19–20 centuries. Taras Shevchenko pronounced ideas that were central for integration of the Slavic nations in the European space. By his Kobzar Ukrainian people declared its right to have their own state. The example of Taras Shevchenko represented the genesis of the independent person and representation in its poems (Kobzar) the idea of the independent Ukrainian State. In the artistic heritage of Taras Shevchenko there is Spirit State, because it is located in the mental and spirit ideas at the time when Ukrainian people did not have political and economic freedom. Taras Shevchenko was an artist and he formed its own image of the state. His state is Spirit State. Poet formed the system of the social, moral and etic values that made a basic of his state conception. He was a national thinker, who represented the concept of the state that in modern time has a very important role. Taras Shevchenko is not only a central person for literature but for national state conception either. He made his own political conception with Spirit State in the centre.

Key words: Taras Shevchenko, Spirit State, national aspect, outlook basic, Getmanshchyna, actualization of Getmanshchyna's ideas.

Шевченка (1814—1914)” зазначав: “Шевченкове століття, що ми поминаємо сього року, являється разом ювілеєм українського відродження — святом, переглядом, обрахунком його розвитку протягом усього століття, так тісно зв’язаного з культом його національного поета” [6, 71]. Шевченко став символом національної свободи та боротьби за українську державність, а його спадщина репрезентує державницьку концепцію митця, в основі якої лежить національна ідея, базована на сильній національній волі.

Постать і творчість Тараса Шевченка не можна підпорядковувати певним політичним переконанням. Можливо лише актуалізувати його ідеї, поглянути на сучасність через призму його слів і думок. Шевченка традиційно називають пророком, часто не вникаючи в суть цього поняття. Пророк — не лише віщун і ясновидець. За Біблією, пророк — виразник глибоко гуманістичного та демократичного

світовідчуття, борець зі злом — як світовим, що протистоїть добру, так і національним, соціальним. Він — поборник правди, добра і справедливості. Шевченко дійсно був пророком свого народу, здатним не лише боротися за нього, а й гостро викривати його вади. Саме тому він “дав могутню силу національній самокритиці, без якої не було б нашого відродження ні в XIX, ні в XX століттях” [3, 7].

Щодо політичних поглядів Т. Шевченка, то в різних часах його називали комуністом, поетом селянським і пролетарським, народницьким, слов’янофілом, соціалістом, футуристом, співцем гайдамацького повстання, революційним демократом, інтернаціоналістом, русофобом, русофілом, націоналістом тощо. Насправді він був українським національним митцем. Прагнення різних політичних сил пристосувати Шевченка до своїх позицій завершувалося фіаско, бо вони, як наголошує І. Дзюба, “ігнорували суверенність поезії, її незвідимість до ідеологічних платформ” [3, 11]. У сучасному шевченкознавстві спостерігаємо нове прочитання спадщини Т. Шевченка, зокрема інтерпретацію його державницької концепції відповідно до сучасної доби.

Шевченко чітко розрізняв національне й етнічне. В одному з листів він писав: “А на Україну не поїду... там лише сама Малоросія”. Так у його інтерпретації назва “Україна” поступово набирала характеру політичного і державного. Також Шевченко розрізняв поняття “народ” і “нація”. Феномен першого він ідентифікував із більшістю людей, а друге передавало його усвідомлення історично визначеної спільності мов і територій для певної держави. До такого розуміння феномену нації Шевченко йшов тривалий час. Воно формувалося на різних етапах його творчості, в контексті різних політичних обставин.

І. Франко у праці, написаній до 100-річчя народження Шевченка, поділяв його творчість на чотири періоди. Перший — 1838—1843 роки, що характеризується романтичними впливами (“Тайдамаки”, “Катерина” та ін.). У другий період (до арешту 1847 р.) постали політичні поеми, зокрема “Чигирин”, “Суботів”, “Іржавець”. Потім — перехід від національних питань до соціальних, захист кріпаків (“На панщині пшеницю жала”, “Сестра”, “Марина”, “Сон”, “І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам моїм”). Пройшовши таку світоглядну еволюцію, “він став пророком цього народу, розриваючи немилосердно завісу політичного і національного насильства” [16, 435—436]. На кожному етапі від-

бувалася еволюція суспільно-політичних і державницьких поглядів Шевченка, формувалося його розуміння нації як феномену, що зумовлює можливість власної держави.

Ранні твори Шевченка першого етапу позначені формуванням романтичного, значною мірою ідеалізованого образу козацької України. Він бачив її країною слави і традицій, виступаючи борцем за національну волю і незалежність. Йому імпонувало те, що в Козацькій Україні “запорожці вмели панувати”. Митець переконаний, що причиною підкорення стали не так іноземні загарбники, як внутрішнє протистояння, домінування особистих інтересів над колективними. Тому він критично ставився до більшості українських гетьманів, називаючи їх “варшавським сміттям і гряззю Москви”, бо не обстоювали народні інтереси, свободу і незалежність України. Саме з вини гетьманів вона потрапила під владу московського самодержавства.

Розчаруванням у здатності національної еліти боротися за українську самостійність була породжена її гостра критика в циклі “Три літа”. Творячи образ колишньої “славної України”, Шевченко спостерігає прірву між нею і тогочасною Малоросією. Він не просто творив образ так званої ідеальної України, а прагнув, як наголошував Є. Маланюк, “оживити гоголівські мертві душі української шляхти і розкрити очі ошуканій кріпацькій масі, себто сполучити й оживити спаралізовані складники нації, вдихнути історичне життя в замерлий національний організм” [12, 37]. Шевченко гостро засуджує козацьку старшину, що зрадила свій народ, ставши на службу загарбникам, звертаючись до сучасників у посланні “І мертвим, і живим...”: “Так от як кров свою лили // Батьки за Москву і Варшаву, // І вам, синам, передали // Свої кайдани, свою славу!”

Неволя України, її залежність від Російської імперії, в інтерпретації Шевченка, є сумним спадком предків, чвари між якими привели до втрати Козацької держави. Найстрашнішим суспільним і моральним переступом митець вважає зраду. Гріх зради він осмислює у містерії “Великий льох” на особистісному і державному рівнях, і закликає в посланні “І мертвим, і живим...”: “Схаменіться! будьте люди, // Бо лихо вам буде! // Розкуються незабаром // Заковані люде, // Настане суд, заговорять // І Дніпро, і гори! І потече сторіками // Кров у сине море // Дітей ваших...” Зрада особиста і зрада національна нерозривно між собою пов’язані. Особистість,

здатна на малу, тобто особисту зраду, піде й на велику зраду — національну.

Духовна держава Тараса Шевченка будується на силі національного духу і національній волі, світоглядно близька до ідей Великої французької революції, ідей вольності в козацьких літописах, особливо ідеї незалежності в “Історії русів”. Він картвав еліту свого народу, аби виховати в ній прагнення бути освіченою, патріотичною. Творячи образ держави, Шевченко використовує образи “братів” і “матері” на позначення тих стосунків, які хотів бачити між українцями. В його інтерпретації держава — це власна хата, де родина живе в гармонії, що будується на кровних зв'язках і традиції. Митець послідовно називає Україну Матір'ю. Це — символ Вітчизни. Так він наголошує на кровній, моральній та психологічній єдності українського суспільства: “І на оновленій землі // Врага не буде, супостата, // А буде син, і буде мати, // І будуть люди на землі.” (“І Архімед, і Галілей”)

Заклики до єднання нації характеризують Шевченка як послідовного самостійника і державника. Він ґрунтується на тому, що задля реалізації цих ідей гетьманам можна пробачити їхні аристократизм і класову політику, але не можна вибачити москвофільства і роялізму. Тому значною мірою Шевченко підтримує ідеологію гетьманську і старшинську, коли вона не суперечила інтересам України. Загалом митець синтезував і художньо осмислив кращі традиції державності на теренах України. Йому імпонували традиції Києворуської держави з її прагненням до незалежності політичної та церковної, Козацької держави з її вольностями, європейська державницька традиція середини XIX ст., де визначальним було культивування національної ідеї та патріотизму. Шевченко завжди з повагою ставився до декабристів, убачаючи в них “перших російських благовісників волі”. Він із болем і співчуттям описує сибірську каторгу в поезії “Сон”. Декабристи втілюють у інтерпретації митця образ борців за волю, здатних на самопожертву в ім'я вищих ідеалів. Але Шевченкові борці за волю України завжди є національними патріотами, для них мета боротьби — вільна і незалежна Україна. Поеми “Великий льох” і “Сон” свідчать, що вже в середині 1840-х років Шевченко чув про декабристів, вважав їх справжніми революціонерами і борцями за волю. Позиції та ідеї декабристів суттєво вплинули на формування політичного світогляду українського

митця. Можливо, приклад декабристів підштовхнув його до участі в діяльності Кирило-Мефодіївського братства. Утопічний ідеал Шевченка, що став результатом мислення митця, а не політичного діяча, суттєво змінився після участі в діяльності цієї політичної організації.

Слов'янське товариство св. Кирила і Мефодія являло собою ідеологічну єдність, репрезентовану у програмових документах, як “Статут Слов'янського товариства св. Кирила та Мефодія”, відозви “Брати українці” та “Братья великороссияне и поляки”, “Книги буття українського народу”. У цій ідеології синтезувалися три визначальні чинники: романтична традиція, радикалізм соціальний і національно-політичний та релігійні морально-етичні засади. Останній чинник, як наголошує Д. Чижевський, надав “іншим моментам ідеології есхатологічної закрутки, спричинився до віри в можливість і неминучу потребу перебудови всього життя людського і суспільства на основі християнської віри” [17, 140]. Визначальною політичною ідеєю товариства було, як зазначено у Статуті, “духовне і політичне єднання слов'ян” як “їх призначення, до якого вони повинні прагнути” [10, 150]. Об'єднання слов'ян в одну державу мислилося на засадах поваги народів один до одного, а головною умовою єднання визначалася державно-політична самостійність кожного народу. Необхідним вважалося встановлення в усіх народів республіканської форми правління та політико-правової рівності громадян. Основою для суспільного і державного ладу вбачалися принципи християнської моралі. Документи братства проголошують національно-державницький принцип формування слов'янської єдності. Ішлося про ліквідацію соціальної нерівності, зокрема кріпацтва, просвітництво як головний засіб досягнення мети, моральність дій і дотримання християнського віровчення: “Як усе товариство в цілому, так і кожен його член повинні свої дії узгоджувати з євангельськими правилами любові, покірливості й терпіння; правило “Мета освячує засіб” товариство визнає безбожним” [10, 152].

Загалом ідея слов'янського союзу мала міждержавний характер, але кожен народ повинен володіти статусом державного і самостійного. Виразним був революційний і визвольний характер ідей у національному і соціальному аспектах. Особлива роль визначалася для Києва. Братчики культивували киевоцентричні погляди, що було своєрідним роз-

витком ідеї Києва як “Другого Єрусалиму”, утверджені князями Київської Русі та гетьманами Козацької держави. С. Єфремов наголошував: “Самою природою Київ ніби призначений був сказати своє слово в національній справі, і спізнившись проти Полтави й Харкова, зате він вимовив його дужче й виразніше, поставив на новий шлях увесь український рух, надавши йому тих рис демократичного федералізму, які письменство наше пригорнуло й донесло аж до останніх років” [5, 361]. Фактично ідеї національного месіанізму були проголошені для кожного народу, але всі мали національні особливості та прояви. Також програмові документи Кирило-Мефодіївського братства позначені впливами західноєвропейської революційної ідеології 30—40-х років XIX ст.

Безперечно, політичний світогляд товариства став визначальною основою для формування суспільних позицій Т. Шевченка, який збагатив його більшою увагою до особистості, зокрема української людини як представника нації. Загалом національно-визвольна ідея у Шевченка безпосередньо пов’язана зі свободою особистою, вона реалізується у трьох вимірах: свобода особистісна, свобода національна і свобода суспільна. Тарас Шевченко осмислює ці три аспекти, стоячи на тому, що повна свобода можлива лише за умови реалізації цих трьох вимірів. Хоча ще до знайомства з Товариством Шевченко сформував власний “національно-політичний ідеал, ідеал політичної незалежності України, — в далеко яснішій і радикальнішій формі. Самостійницька думка переходить червоною ниткою через його творчість, починаючи молодечими романтичними творами і кінчаючи передсмертною філософічною лірикою” [13, 51]. Шевченка дослідники відносять до так званого радикального крила братства, оскільки існували певні його розбіжності з поміркованими поглядами братчиків. Один із лідерів Центральної Ради С. Петлюра наголошував, що, аналізуючи певною мірою невизначні національно-політичні ідеали програми Кирило-Мефодіївського і “Книг буття українського народу” “та порівнюючи їх зі світоглядом Шевченка, виявленим у “Кобзарі”, не можна не бачити величезної, різкої різниці: поет значно випереджує прагнення Кирило-Мефодіївського братства, залишаючи позаду ідейних виразників сучасного йому українського суспільства і стоїть самотньо, значно перевищуючи крайні, найновіші

досягнення національно-громадської думки. Навпаки, більш рішуче формулювання деяких питань у програмі “братчиків” залежить від Шевченкового впливу. Він у поетичних творах і художніх образах втілює ідеї Кирило-Мефодіївського братства, служить тим самим цілям, ставить ті самі завдання, але одночасно стосовно “Братства” виявляється “сретином”, бо охоплює його ідеї ширше, проводить їх послідовніше” [15, 79—80]. Але революція Шевченка, як і його держава, мала передусім духовний характер. Він був митцем, тому вірив у силу Слова, його здатність виховувати народ і будувати державу.

Шевченко стояв на позиціях свідомого демократизму та політичного радикалізму. Він послідовно проголошував пріоритет загальнолюдських цінностей, всеслов’янську соборність, замирення вселюдське на засадах рівності, справедливості, правди: “Чи є що краще, лучче в світі, // Як укупі жити, // З братом добрим добро певне // Пожить, не ділити?” // (“Псалми Давидові”). Роботящим рукам, тобто народів, бажав любові, злагоди, сердечного раю: “А всім нам вкупі на землі // Єдинодуміє подай // І братолобіє пошли.” (“Молитва”)

Один із визначальних суспільно-політичних образів Шевченка — “Цар всесвітній, цар волі” — Ісус Христос, що є втіленням ідеї правди, волі, духу України. Це підтверджує характерне для Шевченка “помоліться на волі”, оскільки “щастя національно-визволення має увінчатися вільною молитвою” [3, 303]. Шевченків “проект України передбачає різні, немовби прямо протилежні варіанти здійснення: з одного боку, — “настане суд”, а з іншого, — “заплакана мати” “благословить дітей своїх” [3, 308]. Але вони пов’язані та взаємозалежні. Люди повинні схаменутися через просвітництво або бунт. Шевченко тривалий час розмислював, який шлях є більш ефективним, а з часом він прийшов до усвідомлення неефективності обох цих шляхів. Його сподівання на національне порозуміння між “освіченим панством” і “незрячими грецькосями” не виправдалося. У “Псалмах Давидових” Шевченко говорить із Богом про державну й національну долю свого народу. Біблійна основа дає йому відчуття соціальної та моральної правоти. Переспіви псалмів він використовує для утвердження тих ідей, які вважав життєво важливими для української нації. У “Заповіті” прозвучали поетичні метафори апокаліптичного характеру, а форми і шляхи боротьби визначаються конкретною ситуацією. Загалом соці-

альна етика і соціальний пафос Шевченка відповідають пафосу біблійних пророків, “апокаліптичне, євангельське супроводжує пророче” [3, 316].

Т. Шевченко стверджує тезу, що “у своїй хаті своя правда, і сила, і воля”. Його мрія про справедливі закони відображена в урочистій сцені виборів гетьмана у поезії “У неділеньку святую”. Він захоплюється одностайністю сільської громади, православного братства, козацького товариства. Політичний ідеал незалежної України Шевченка асоціюється з демократично обраною владою і законами, рівними для всіх правами, із громадською злагодою, єдністю у рішеннях та ідеях. Для київських романтиків, на відміну від харківських із їхнім захопленням історією і старовиною, майбутнє, історична перспектива нації становить головний інтерес. Особливо це притаманне Шевченку. Він підносить християнство як світогляд, той високий моральний дух, який воно дало людству. У концепції держави Шевченка визначальними є поняття “Слово”, “Правда”, “Слава”, що синтезують у собі традицію, теперішній час і майбуття. Слава і Правда тісно між собою пов’язані. Їхній ідеал митець уявляє у майбутті, бо в його часах “скрізь неправда, де не гляну”. А от у майбутньому: “Встане правда! // Встане воля! // Тобі одному // Помоляться всі язики // Вовіки і віки...” (“Кавказ”). Шевченко в ім’я цього майбуття не цурається доволі категоричних закликів: “Вставайте, // Кайдани порвіте, // І вражою злою кров’ю // Волю окропіте...” (“Заповіт”); “Громадою обух сталить, // Та добре вигострить сокиру, // Та й заходиться вже будить... // Волю, що заснула...”

Шевченко послідовно висловлює свою переконану віру у світову благодать: “Діла добрих оновляться, Діла злих загинуть”. Головне для нього — свобода. З індивідуальної свободи народжується свобода політична й державна. Очевидним є те, що, як твердить В. Барка, “у Шевченка поняття свободи при всенародному і вселюдському значенні мало найбільш персональний характер, порівнюючи з поезією всіх його сучасників; для нього воля народу була одночасно конкретною і особистісною волею кожної окремої людини в загальному складі. Шевченкові чужий модель ідеологічного походження — з “програм”, що озвучували народ, ніби отару в загорожі, звідки виводять “єдиним махом” на пасівник свободи і зоставляють худобою під батогом нового “хазяїна” [1, 96]. Митець чітко усвідомлює власне покликання, яке висловлює у поезіях “Запо-

віт”, “Думи мої, думи мої”, “Мені однаково...”. Він готовий на максимальну самопожертву в ім’я свого народу та України: “І не пом’яне батько з сином, // Не скаже синові: “Молись, // Молися, сину: за Україну // Його замучили колись”. Цю рису І. Франко назвав “жертвування своєї індивідуальності для діла милосердя, пересилення власного горя і віддання всієї сили для благородної мрії, щастя людськості, цей ідеал Шевченко залишив нам, як свій найдорожчий спадок” [14, 437]. Український митець і мислитель розмірковує про українсько-польські відносини. Протистояння між двома народами він вважає результатом спроб шляхти і католицького кліру поневолити Україну. У поезії “Полякам” звертається до польських патріотів: “Подай же руку козакові // І серце чистее подай! // І знову іменем Христовим // Ми оновим наш тихий рай”.

Він висловлює послідовно критичне ставлення до Російської імперії, але не до її народу, якому симпатизує, як і російським декабристам. Зокрема, в поемах “Сон”, “Кавказ” Шевченко критикує і засуджує імперську систему Росії, царів вважає винуватцями кріпацтва. Як послідовний федераліст поет виступає проти централізму, з позицій радикалізму і республіканізму критикує монархію. Дуже часто цитують знамениті рядки з поезії “Юродивий”, зокрема запитання, яке ставить Шевченко: “Чи діждемося Вашінгтона // З новим і праведним законом? // А діждемо таки колись.” Ця згадка про Вашінгтона — “це не відокремлена подробиця в ліричному малюнку, а ключовий складник концепції про новий характер державного провідництва, основаного якраз на новому і праведному законі: проти дикого свавілля царів-деспотів і супостатів... Державний провідник без деспотичної влади над “особистостями співгромадян”, що мають рівні права у дійсному законі, як і він — ось ідеал Шевченка. А той закон названо “новим і праведним”: новим, бо не було його в імперії, і праведним, бо якраз через нього поборюється “злая воля” царів як джерело нещастя” [1, 104—105]. Шевченко гостро критикує сучасне йому суспільство, сподівається, що розкол між українцями буде подолано в майбутньому. Згадуючи Вашінгтона, мислитель не ідеалізує державний лад США, знаючи від свого американського чорношкірого друга актора А. Олдріджа про рабство й соціальні контрасти. Але українському мислителю імпонує факт створення держави за принципом “ми — американський народ”, де визначальною є

ідея єдності. Воля особиста і державна — центральна категорія. Якщо до появи феномену Шевченка змагання за українську державність було фактично приборкано, національний світогляд різними способами замінювався імперською ідеологією, то його творчість з новою силою актуалізувала ці ідеї. Шевченко поставив на порядок денний суспільно-політичного життя національно-державницькі традиції, визначив боротьбу за власну духовну державу як головну. Ці ідеї лягли в основу його світогляду. У “процесі загального духовного зросту поета набули виразніших форм і його погляди на соціальне і політичне життя українського народу; поглиблювалася в тому процесі й центральна в усьому світогляді Шевченка ідея — державної незалежності України, поширювалися її моральні і правні основи, ясніше висвітлювалася її життєва конечність” [11, 352—353]. Тарас Шевченко не був категоричним прихильником бунтів і повстань, вважаючи це крайнім шляхом. Він стояв на тому, що передусім слід використати потенціал просвітництва і мирних компромісів.

Визначальним для державницької концепції Тараса Шевченка є образ козака — символ людини честі, борця за свободу власну і національну. Культивування образу козака не означає, що митець закликає повернути політичний устрій Козацької держави. Власне Гетьманщина не була незаперечним політичним ідеалом для Шевченка. Він розумів, що вона віджила себе: “...була колись Гетьманщина, // та вже не вернеться...” (“Тарасова ніч”).

Шевченко стояв на тому, що треба аналізувати й використовувати її досвід, але йти далі, вибудовува-

ти концепцію нової української держави відповідно до нових історичних, політичних і культурних обставин. Звертаючись до досвіду Козацької держави, Шевченко актуалізує політичну свідомість, яка вела народ до боротьби за волю: “Тої слави козацької повік не забудем”. Він обстоює необхідність вироблення нових політичних форм держави, які відповідають новому демократичному поступу світової цивілізації. У підґрунтя нового ладу мають бути покладені воля і справедливість. Ідеї республіканського устрою вільної незалежної України, авторитет народної влади утверджуються у поезії “Пророк”. На думку Шевченка, здобуття ідеалу незалежної України може стати результатом зусиль усього народу. Він говорить про необхідність формування політичної волі, адже за її відсутності панує політична неволя. Цей мотив прозвучав у поемах “Кавказ”, “Сон”, “Юродивий”. Йти до перемоги Правди — ось найвищий етичний ідеал.

Висновки. Тарас Шевченко був передусім митцем і пророком. Як мислитель він витворив власний образ та ідеал держави. Його держава є духовною державою. Шевченко вибудовує систему суспільних, духовних і морально-етичних цінностей, а не економічних. Саме перші утворили основу його державницької концепції. Він був національним ідеологом, який окреслив той концепт держави, який повинен утворити духовну основу національного організму, надати йому державної сутності. Тарас Шевченко став центральною постаттю не лише для літератури, а й для історії національної державницької традиції, витворивши власну політичну концепцію, у центрі якої Духовна Держава.

Література:

1. Барка В. Правда Кобзаря / В. Барка. — Нью-Йорк, 1961.
2. Грушевський М. Движение политической и общественной мысли в XIX столетии / М. Грушевский. — СПб., 1907.
3. Дзюба І. Тарас Шевченко / І. Дзюба. — К., 2005.
4. Дорошенко Д. Нарис історії України / Д. Дорошенко. — К., 1991. — Т. II.
5. Єфремов С. Історія українського письменства / С. Єфремов. — К., 1995.
6. Збірник пам'яті Тараса Шевченка (1814—1914). — К., 1915.
7. Задорожна Л. Історична концепція Тараса Шевченка в поемі “Тайдамаки” / Л. Задорожна // Вісн. Київ. ун-ту імені Тараса Шевченка. — К., 1995. — Вип. 3. — С. 22—28.
8. Задорожна Л. Героїчне як філософське поняття у творчості Т. Шевченка / Л. Задорожна // Шевченкознавчі студії: зб. наук. праць. — Вип. 3. — К., 2001. — С. 4—19.
9. Задорожна Л. Національна самоідентичність народу в творчості Шевченка / Л. Задорожна // Шевченкознавчі студії. Збірник наукових праць. — Вип. 6. — К., 2004. — С. 4—8.
10. Кирило-Мефодіївське товариство: у 3 т. — К., 1990. — Т. I.
11. Лотоцький О. Державницький світогляд Т. Шевченка / О. Лотоцький // Повне збір. тв. Тараса Шевченка. — Чикаго, 1959. — Т. III.
12. Маланюк С. Книга спостережень / С. Маланюк. — К., 1995.
13. Охрімівич Ю. Розвиток української національно-політичної думки / Ю. Охрімівич. — Нью-Йорк, 1965.
14. Павелко О.П. З історії суспільно-політичної і філософської думки на Україні / О.П. Павелко. — К., 1972.
15. Петлюра С. Статті / С. Петлюра. — К., 1993.
16. Франко І. Тарас Шевченко / І. Франко // Франко І. Літературно-критичні статті. — К., 1950.
17. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні / Д. Чижевський. — К., 1992.
18. Чижевський Д. Історія української літератури / Д. Чижевський. — Тернопіль, 1994.